

UDC 342.9

DELICTUL CONSTITUȚIONAL CA TEMEI AL RĂSPUNDERII CONSTITUȚIONALE

Gh. COSTACHI,

doctor habilitat în drept, profesor universitar,
cercetător științific principal, Institutul de Istorie, Stat și Drept
al Academiei de Științe a Moldovei

Ion MURUIANU,

judecător la Curtea de Apel Chișinău

SUMMARY

In this article, we propose a comprehensive approach to constitutional offense as the basis of constitutional responsibility. The main idea is that there can be a constitutional responsibility without committing illegal acts. Therefore, in order to identify cases applying constitutional responsibility is necessary to establish the existence of constitutional offense.

Therefore it is argued the need for improvement of constitutional law, to regulate of structural elements of constitutional offenses, powers of state bodies and person with high positions. Everyone should know their rights and obligations and the measures that will be applied to the improper performance of obligations or in case of abuse of rights which were vested.

Key words: constitutional responsibility, constitutional offense, objective side, subjective side, subject, object.

REZUMAT

În prezentul articol se propune o abordare complexă a delictului constituțional ca temei al răspunderii constituționale. Principala idee înaintată este că nu poate exista răspundere constituțională în lipsa comiterii faptei ilegale. Prin urmare, pentru a identifica cazurile în care se aplică răspunderea constituțională e necesar de a constata existența delictului constituțional ca temei al acesteia.

În consecință se argumentează necesitatea perfecționării legislației constituționale, în vederea consacării componenței delictelor constituționale, a competențelor organelor puterii de stat și a persoanelor cu înalte funcții de răspundere. Fiecare trebuie să cunoască drepturile și obligațiile sale, precum și măsurile care vor fi aplicate în cazul îndeplinirii necorespunzătoare a obligațiilor, fie în caz de abuz de drepturile cu care au fost învestiți.

Cuvinte cheie: răspundere constituțională, delict constituțional, latură obiectivă, latură subiectivă, subiect, obiect.

Introducere. Înainte de a studia esența delictului constituțional, considerăm necesar a preciza că unii cercetători sunt de părerea că răspunderea constituțională este o răspundere specifică în virtutea faptului că nu presupune schema tradițională «fapta ilegală – răspundere». Astfel, uneori nu există fapta ilegală, însă răspunderea survine, exemplificându-se prin dizolvarea Parlamentului în cazul în care nu a acceptat de trei ori candidatura prim-ministrului propusă de Președintele statului. Prin urmare, nimeni nimic nu încalcă, deoarece Parlamentul are dreptul de a respinge candidaturile, dar răspunderea totuși survine [7, p. 117].

În viziunea autorilor Gh. Costachi și O. Arseni, situația dată trebuie privită și din alt punct de vedere și anume, luând în considerație faptul că formarea Guvernului este un drept-obligație al Parlamentului, exercitarea acestuia este obligatorie. Respectiv, în cazul în care Parlamentul nu reușește să formeze Guvernul suntem în prezența neonorării unei obligații constituționale – unui delict constituțional comis prin acțiune, însă care nu s-a soldat cu rezultatul scontat [3, p. 5].

În mod similar pot fi interpretate și cazurile de dizolvare a Parlamentului reglementate de Constituția Republicii Moldova [2]. Astfel, art. 78 stabilește posibilitatea dizolvării când acesta nici după alegerile repetate nu reușește să aleagă Președintele Republicii (un exemplu relevant în acest sens servește cazul dizolvării Parlamentului RM format în baza alegerilor parlamentare din 5 aprilie 2009, care nu a fost în stare să aleagă Președintele Republicii nici după cele două tururi de scrutin desfășurate, fapt soldat cu dizolvarea acestuia); art. 85 reglementează posibilitatea dizolvării Parlamentului în cazul imposibilității formării Guvernului sau al blocării procedurii de adoptare a legilor timp de 3 luni. Evident, acestea sunt obligații constituționale puse în sarcina Parlamentului, neonorarea cărora ar fi urmată de survenirea unor consecințe negative. Respectiv, nu se poate vorbi în acest caz de o răspundere politică, deoarece este vorba mai întâi de toate de puternice motive politice, care afectând consensul dintre forțele politice aflate la guvernare și condiționând blocarea activității legislative și imposibilitatea formării Guvernului pun în pericol funcționarea normală a aparatului de stat și, respectiv,

desfășurarea normală a relațiilor din societate. Prin urmare, în cazul dat, răspunderea constituțională intervine pentru a stabili și a normaliza momentele organizatorice ale puterii publice și a preveni survenirea unor consecințe mai grave pentru stat și societate, iar cazurile pentru care este prevăzută dizolvarea Parlamentului reprezintă prin esență adevărate temeuri juridice de survenire a răspunderii juridice constituționale [3, p. 5].

Așadar, concluzia care se impune la moment este că nu poate exista răspundere constituțională în lipsa faptei ilegale. Prin urmare, pentru a identifica cazurile în care se aplică răspunderea constituțională e necesar de a constata existența delictului constituțional ca temei al acesteia.

Rezultatele obinute i discutii. În literatura de specialitate *delictul constituțional* este definit ca o abatere a subiecților raporturilor juridice constituționale de la cerințele normelor dreptului constituțional ce atrage aplicarea măsurilor de răspundere constituțională [24, p. 39; 10, p. 30]. Într-o altă opinie, delictul constituțional este considerat a fi fapta (acțiunea sau inacțiunea) subiectului raporturilor juridice constituționale, ce nu corespunde cerințelor general acceptate și atrage aplicarea măsurilor de răspundere constituțională [21, p. 12].

Potrivit lui L.V. Zabrovskaia delictul constituțional implică executarea inadecvată sau neexecutarea obligațiilor prevăzute de normele dreptului constituțional pentru organele statului, funcționarii publici și cetățeni; depășirea competențelor; lezarea drepturilor și intereselor legale ale participanților raporturilor juridice constituționale [10, p. 30].

La rândul său, J.I. Ovsepean [26, p. 20] consideră că delicturile constituționale sunt delicturile comise de organele (funcționarii) puterii publice în legătură cu realizarea activității legislative și normative (uneori și de aplicare a dreptului); ce țin de adoptarea legii (actului normativ) prin nerespectarea principiului supremației, forței juridice supreme și acțiunii directe (nemijlocite) a Constituției; sau ce țin de adoptarea hotărârilor ce au cauzat consecințe sociale negative, încălcarea drepturilor și libertăților constituționale a omului și cetățeanului în masă.

Propunându-ne în continuare să investigăm esența și particularitățile delictului constituțional, vom menționa că pentru elucidarea acestuia cercetătorii au apelat la componența faptei ilegale stabilită în teoria generală a dreptului și dezvoltată, mai cu seamă, în teoria dreptului penal ca componență de infracțiune. Utilizând schema dată, constituționaliștii caută să stabilească obiectul, latura obiectivă, subiectul și latura subiectivă a delictului constituțional [3, p. 5].

Componența delictului constituțional este definită ca fiind totalitatea semnelor, indicilor stabiliți de dreptul constituțional, întrunirea cărora face ca fapta antisocială să fie calificată delict constituțional [9, p. 58]. Respectiv, fapta reală se consideră delict numai atunci când întrunește toate semnele stabilite de norma constituțională. În textul unei

norme constituționale foarte rar se întâlnește o expunere completă a tuturor semnelor componenței delictului. De aceea, pentru clarificarea corectă a acestuia e necesară examinarea concomitentă atât a articolului concret al actului normativ ce o stabilește, cât și a altor norme juridice constituționale.

Obiectul delictului constituțional este constituit din relațiile sociale, care reprezintă valorile sociale supreme consacrate în Constituție și concretizate în caz de necesitate în legislația constituțională și în hotărârile Curții Constituționale. Acestor relații li se cauzează sau li se pot cauza prejudicii prin comiterea delictului constituțional. În calitate de obiect generic este recunoscută legalitatea constituțională și ordinea constituțională, ca elemente constitutive ale regimului constituțional [22, p. 290], deoarece anume acestea sunt prejudiciate prin comiterea oricărui delict constituțional.

Astfel, drept obiecte ale delictului constituțional sunt considerate a fi [22, p. 294-358]:

- relațiile sociale din sfera regimului constituțional;
- relațiile sociale din domeniul drepturilor și libertăților omului și cetățeanului;
- relațiile sociale din sfera organizării și funcționării puterii de stat;
- relațiile sociale din sfera administrării locale;
- relațiile sociale din sfera ordinii de modificare și revizuire a Constituției.

Potrivit prof. D. Baltag în calitate de obiect al delictelor constituționale apar relațiile [1, p. 260]:

- legate de structura de stat și organizarea socială;
- din sfera funcționării instituțiilor democrației directe;
- din sfera interacțiunii persoanei și a statului;
- din sfera organizării activității organelor de stat;
- legate de sistemul organelor administrației publice locale.

În acest sens, L.V. Zabrovskaia [11, p. 31] menționează că specificul delictelor constituționale rezidă în faptul că obiectul lor se află în sfera realizării acelor raporturi juridice care sunt fundamentale pentru orice sferă a vieții statului, cea mai mare parte a lor fiind relații de putere.

Destul de detaliat și original abordează acest subiect J.I. Ovsepean [26, p. 21], care susține că în componența delictului constituțional ca și în cazul componenței de infracțiune, poate fi atestat *obiectul general* caracteristic tuturor delictelor constituționale (constituit din totalitatea raporturilor juridice de putere, reglementate și protejate de Constituție și de alte izvoare ale dreptului constituțional – care înglobează în sine principiile regimului constituțional, forma de guvernământ, forma organizării de stat etc.), *obiectul generic* (ce presupune grupuri de relații sociale similare la care se atentează prin intermediul delictului: raporturile referitoare la drepturile și libertățile omului și cetățeanului, raporturile în sfera reprezentării, raporturile din domeniul organizării și funcționării administrației publice locale etc.) și *obiectul nemijlocit* – relațiile asupra

căroră atentează în mod direct delictul, care sunt protejate prin sancțiuni constituționale.

Totdată, cercetătorul atestă și existența *obiectului material* al delictului constituțional, care este constituit din asemenea instituții ca statul și dreptul. În concret, obiect material al delictului pot fi: actele normativ-juridice, obiectele și fenomenele reale, valorile sociale în funcție de care normele constituționale determină sferile de competență ale instituțiilor de stat, competența organelor și funcționarilor publici, drepturile și libertățile indivizilor, activitatea (funcționarea) și acțiunea (comportamentul) participanților la raporturile juridice constituționale.

În ceea ce privește determinarea obiectului, merită atenție viziunea prof. V.A. Vinogradov, care subliniază în acest sens importanța aspectului normativ, deoarece nu orice relație (valoare) poate fi obiect al delictului constituțional, ci numai acele relații, valori (interese) asupra căroră atentează delictul constituțional și care sunt protejate prin sancțiunile juridice constituționale. Astfel, cu toate că obiect al delictului constituțional pot fi: bazele orînduirii constituționale, omul, drepturile și libertățile lui, interesele societății și a statului, puterea și autoadministrarea publică, suveranitatea națională și de stat, federalismul, democrația, pluralismul ideologic și politic etc., totuși, nu orice atentare asupra acestor valori prevăzute de normele constituționale, devin în mod automat delict constituțional [9, p. 59].

Pentru calificarea acestora ca obiect al delictului constituțional este necesară și stabilirea altor elemente ale componenței delictului.

Latura obiectivă, în opinia mai multor cercetători, reprezintă latura externă a delictului constituțional ce caracterizează însăși fapta și consecințele ce prejudiciază obiectul delictului [22, p. 290; 21, p. 13; 10, p. 31; 9, p. 59]. Aname latura obiectivă permite diferențierea între delict. Din toate elementele componenței delictului legislația constituțională determină anume semnele laturii obiective, descriind detaliat regula de comportament. Un exemplu elocvent în acest sens servește art. 2 alin. (2) din Constituția Republicii Moldova [2] (corespunzător art. 3 alin. (4) din Constituția FR [18]) care interzice exercitarea puterii de stat în nume propriu.

De regulă, ca elemente obligatorii ale laturii obiective se recunosc a fi: fapta (acțiunea sau inacțiunea), ilegalitatea și caracterul dăunător, consecințele dăunătoare și legătura de cauzalitate dintre acestea. La categoria semnelor facultative sunt atribuite locul, timpul, metoda (sistematic, periodic) și alte circumstanțe de comitere a faptei ilegale. Aceste caracteristici sunt recunoscute a fi proprii și delictului constituțional.

Corespunzător schemei date, delictul constituțional poate fi comis atît prin acțiune (marea majoritate), cît și prin inacțiune. Inacțiunea poate fi necorespunzătoare modelului prevăzut de normele constituționale numai în condițiile în care subiectul este obligat a săvîrși anumite acțiuni, dar nu le-a săvîrșit. În dependență de forma activă sau pasivă de

comitere a delictului sunt determinate condițiile și măsura răspunderii constituționale [3, p. 6].

În context, ar fi oportun să evocăm unele cazuri în care este prevăzută răspunderea constituțională exclusiv pentru inacțiune, frecvent invocate în literatura de specialitate. De exemplu, art. 37 al Legii Federației Ruse din 11 iulie 2001 «Cu privire la partidele politice» [28] stabilește că partidul politic ce nu participă la scrutin timp de cinci ani consecutiv este dizolvat. O normă similară conține și Legea Republicii Federative Germane cu privire la partide [12] care stabilește că asociația pierde statutul de partid dacă în decurs de șase ani nu participă la alegeri cu un program preelectoral propriu (§ 2.2).

Comparativ, legislația Republicii Moldova în domeniu stabilește posibilitatea dizolvării partidului politic dacă acesta nu a participat cu liste de candidați în două campanii electorale consecutive pentru alegerea Parlamentului sau a acumulat la fiecare din aceste alegeri un număr de voturi mai mic decît numărul de membri necesar pentru înregistrarea unui partid [4, art. 22 alin. (2)].

Autorul V.A. Vinogradov atrage atenția asupra absenteismului ca formă a inacțiunii ce generează răspunderea, în ipostaza în care acesta poate condiționa recunoașterea alegerilor ca fiind nevalabile, dacă legea stabilește un număr minim de participanți la alegeri. Răspunderea pentru asemenea inacțiuni survine în cazurile în care alegătorul nu are motive întemeiate (de exemplu, starea sănătății, deplasări etc.). Astfel, potrivit Codului electoral al Belgiei (art. 209, 210) neparticiparea cetățeanului pentru prima dată la alegeri atrage muștrarea acestuia; în cazul neparticipării repetate în decurs de 6-10 ani, familia acestuia este inclusă într-o listă specială, afișată pe edificiul administrativ din localitatea unde își are domiciliul; dacă cetățeanul ignorează alegerile de patru ori în decurs de cinci ani, acesta este exclus din lista alegătorilor pe o perioadă de zece ani [9, p. 60-61].

Un asemenea delict constituțional nu este caracteristic sistemului nostru de drept, întrucît alegerile în Republica Moldova sunt declarate a fi libere (în baza art. 38 din Constituție), fapt ce nu obligă cetățenii de a participa la scrutin. De aici putem deduce că spectrul delictelor constituționale diferă de la un sistem constituțional la altul.

Din punctul de vedere al corespunderii acțiunilor subiectului cerințelor normelor constituționale, latura obiectivă se poate exprima în diferite forme. S.A. Avakian identifică următoarele variante de comportament: – neaplicarea normei juridice constituționale; – aplicarea inadecvată a normei juridice constituționale, ce se poate exprima printr-o eficiență scăzută a realizării dispozițiilor normei; – încălcarea directă a normei juridice constituționale [5, p. 22].

În practică sunt destul de răspîndite încălcarea normelor constituționale exprimate prin emiterea de acte ilegale, prin neajustarea la timp a actelor ilegale cu prevederile constituționale și a legislației în vigoare, neîndeplinirea obligațiilor și abuzul de drept.

Din această perspectivă, are perfectă dreptate prof. M.N. Kolosova, care susține că latura obiectivă a delictului constituțional este constituită mai întâi de toate din neîndeplinirea ilegală a obligațiilor constituționale sau abuzul de drepturile constituționale [16, p. 152].

Alți autori consideră că răspunderea constituțională survine numai în cazul întrunirii în acțiunile subiectului a semnelor componente delictului constituțional când este vorba fie de încălcarea directă a interdicțiilor constituționale sau de neîndeplinirea funcțiilor, sarcinilor, obligațiilor constituționale cu care sunt învestite de către organele de stat și obștești, de persoanele cu funcții de răspundere din cadrul acestora sau de către cetățeni. Această poziție merită a fi susținută mai ales datorită recunoașterii dreptului de răspundere constituțională neîndeplinirea obligațiilor constituționale. O asemenea abordare a problemei reunește formele și modalitățile de comitere a faptei (încălcarea interdicției) și conținutul material al laturii obiective a faptei (neîndeplinirea funcțiilor și a sarcinilor).

Un aspect al laturii obiective ce a suscitât intense polemici printre cercetători ține de modalitatea de reglementare juridică a acesteia. Astfel, unii autori susțin că latura obiectivă trebuie formulată cu ajutorul criteriilor generale, deoarece «în lege nu pot fi prevăzute toate cazurile posibile» [13, p. 60-62]. Varietatea vieții politice în sfera căreia acționează normele constituționale uneori nu permite o determinare anticipată a unor criterii formale și de aceea, legiuitorul se rezumă la caracteristica generală a faptelor ilegale. În viziunea prof. S.A. Avakian răspunderea juridico-statală (inclusiv constituțională) se aplică în acele cazuri când nu pot fi găsite criteriile concrete pentru evaluarea negativă a comportamentului subiectului de drept. Temeiul aplicării măsurii de constrângere în aceste cazuri constituie necorespunderea acțiunii subiectului cu interesul suprem, inoportunitatea acțiunii, comportamentul nedorit, neatingerea rezultatului necesar. Prin urmare, posibilitatea aplicării sancțiunilor în asemenea cazuri este sugerată nu de actul normativ, dar de viață [5, p. 22-23].

În aceeași ordine de idei, D.T. Șon [29, p. 39] subliniază imposibilitatea stabilirii unui șir concret de circumstanțe care pot servi ca temeiuri pentru răspunderea constituțională. Cu o asemenea constatare nu este de acord N.M. Kolosova, care susține că în cazul dat este vorba de răspunderea politică și nu de răspunderea constituțională ca formă distinctă a răspunderii juridice. Lipsa temeiurilor concrete a survenirii răspunderii constituționale este prin esență o lacună a legislației constituționale. Astfel, generalizează același autor, lipsa temeiurilor juridice exacte pentru fiecare caz concret de atragere la răspundere constituțională demonstrează fie lacunele legislației constituționale, fie faptul că suntem în prezența unei răspunderi politice [15, p. 88].

În același timp, și V.O. Lucin atenționează asupra pericolului samovolniciei administrative în contextul existenței diferitor temeiuri ale survenirii răspunderii constituționale, cu toate că și domnia sa recunoaște faptul că

claritatea și exhaustivitatea nu sunt caracteristice delictelor constituționale [23, p. 6-7].

Susținând poziția acestui cercetător, considerăm că formulările generale sau neconcretizarea laturii obiective a delictelor constituționale sunt chiar periculoase, deoarece, după cum se expune și V.A. Vinogradov [9, p. 63], aceasta oferă posibilitatea de a profita într-o anumită măsură de situația dată și manifestarea liberului arbitru în aplicarea legii din partea instanței corespunzătoare, ceea ce în general scade eficiența răspunderii.

Ținând cont de aceste momente, în studiile de specialitate, majoritatea autorilor susțin necesitatea reglementării concrete în normele constituționale a laturii obiective a delictului constituțional. Totodată, prof. N.M. Kolosova [16, p. 155] consideră importantă și necesară reglementarea concretă a tuturor obligațiilor constituționale și competențelor funcționale ale organelor de stat și funcționarilor acestora. Concretizând, domnia sa accentuează că specificul delictului constituțional rezidă în faptul că spre deosebire de infracțiune gradul de concretizare este minim, deoarece pentru aplicarea măsurilor constituționale este suficientă recunoașterea faptei ca fiind ilegală, adică constatarea comiterii abuzului de drepturile constituționale sau neîndeplinirea obligațiilor constituționale. Sarcina principală a legiuitorului rezidă în consacrarea concretă maximal posibilă a obligațiilor și a drepturilor constituționale în calitatea lor de temeiuri ale survenirii răspunderii constituționale și, respectiv, stipularea legislativă a componentelor delictelor constituționale [16, p. 158-159].

Din perspectiva dată, un important element al laturii obiective a delictului constituțional este ilegalitatea ce caracterizează comportamentul persoanei care nu corespunde normelor dreptului, principiilor generale și sensului legislației. Ilegale sunt recunoscute acele fapte care se abat de la modelul cerut de normele juridice. În același timp, normele pot concomitent să interzică comportamentul inadecvat prin stabilirea sancțiunilor pentru comiterea acestora.

Prin esență, ilegalitatea servește ca indicator al pericolului sau caracterului dăunător al faptei pentru societate. În ceea ce privește delictele constituționale, caracterul dăunător al unora din ele sporește până la nivelul pericolului social. Acest fapt este demonstrat, potrivit prof. V.A. Vinogradov, de coincidența parțială a pozițiilor dreptului constituțional cu cele ale dreptului penal [9, p. 61].

Mulți cercetători accentuează necesitatea elucidării ilegalității prin intermediul încălcării normelor constituționale, deoarece teoretic aceasta nu întotdeauna poate fi așa. În acest context, specificul răspunderii constituționale constă în posibilitatea survenirii acesteia pentru organele puterii de stat și a persoanelor cu funcții de răspundere în cazul respectării formale a normelor constituționale, când sunt încălcate doar principiile constituționale. De exemplu, lipsește norma constituțională concretă, care obligă organele puterii de stat și persoanele

cu funcții de răspundere ca în timpul executării atribuțiilor funcționale să prevadă consecințele ce pot surveni și să ia măsurile necesare pentru prevenirea survenirii consecințelor negative. În același timp, se poate vorbi despre ilegalitatea încălcării obligației date care nu este consacrată legislativ.

Drept ilegal în acest caz poate fi recunoscut, de exemplu, înaintarea în Parlament de trei ori consecutiv de către Șeful statului a uneia și aceleiași candidaturi la funcția de președinte al Guvernului. Șeful statului, neîncălcând norma constituțională concretă face abuz de dreptul constituțional, consacrat în alin. 1 al art. 98 din Constituție, deoarece el conștient admite survenirea consecințelor nefavorabile – criza constituțională.

Astfel, caracterul ilicit al delictului constituțional presupune neîndeplinirea obligațiilor constituționale sau abuzul de drepturile constituționale, care într-un șir de cazuri pot fi elucidate doar prin înțelegerea sistemică a normelor și principiilor constituționale.

Un alt aspect al laturii obiective este relevat de către cercetătorii M.P. Avdeenkova și Iu.A. Dmitriev, potrivit cărora specificul laturii obiective a delictului constituțional rezidă în faptul că elementul obligatoriu al acesteia este doar fapta ilegală (acțiunea sau inacțiunea), în timp ce survenirea consecințelor negative nu întotdeauna este obligatorie. Consecințele social periculoase și legătura de cauzalitate între faptă și consecințe sunt astfel elemente facultative ale laturii obiective. Cu toate acestea însă nu trebuie negată existența acestora în componența delictului constituțional [6].

În viziunea altor autori, acestea constituie elemente obligatorii ale componenței delictului constituțional. Astfel, V.A. Vinogradov [9, p. 61] menționează că, în principiu, fapta ce nu corespunde modelului de comportament prestabilit de norma constituțională, prin însăși comiterea deja cauzează anumite daune relațiilor sociale. Doar unele componente ale delictelor constituționale cuprind și consecințele faptei, ceea ce presupune necesitatea stabilirii legăturii cauzale între faptă și consecințele survenite. În acest sens, L.V. Zabrovskaja susține că necesitatea constatării și probării survenirii consecințelor negative ale delictului constituțional și a legăturii cauzale dintre acestea există nu întotdeauna, ci doar în cazurile special indicate de lege [10, p. 31].

Survenirea consecințelor nefavorabile ca temei al răspunderii constituționale nu poate fi întotdeauna o condiție strictă ca în cazul atragerii persoanei la răspundere penală. De exemplu, chiar dacă legislația stabilește temeiuri juridice concrete (corupția, neacceptarea raportului referitor la executarea bugetului etc.) pentru atragerea Guvernului la răspundere constituțională, acest fapt nu presupune nemijlocit obligația Parlamentului de a demite Guvernul. Parlamentul trebuie să soluționeze această întrebare luând în considerație întrunirea sau lipsa tuturor elementelor componenței delictului constituțional în acțiunile (sau inacțiunile) Guvernului, evaluând în același timp și situația politică din țară, configurarea forțelor politice etc.

În final, vom nota că un moment destul de important pentru elucidarea esenței delictului constituțional este *caracterul sancționabil* al faptei, fapt ce presupune obligativitatea reglementării legislative a răspunderii pentru comiterea acesteia. Din acest punct de vedere, o anumită faptă poate fi social-periculoasă (dăunătoare), să atenteze la relațiile sociale, să contravină dispozițiilor normelor juridice, însă dacă în actele legislative ale statului nu este prevăzută o formă concretă de răspundere constituțională pentru comiterea ei, atunci ea nu poate fi considerată ca fiind delict constituțional [8, p. 174].

Acesta este un aspect foarte semnificativ pentru instituția răspunderii constituționale, în general, se susține în literatura de specialitate de la noi [3, p. 6], deoarece anume în această direcție trebuie să se orienteze legiuitorul autohton pentru ca să dezvolte instituția dată la nivel național. Prin esență, reglementarea faptelor pasibile de răspundere constituțională va constitui un stimul important pentru dezvoltarea instituției date sub aspect teoretic și practic în limitele teritoriului național. Astfel, o condiție importantă pentru eficacitatea răspunderii constituționale este fixarea clară în actele legislative a elementelor componenței delictului constituțional.

Subiectul delictului constituțional. Subiecții delictului constituțional sunt acei subiecți cărora ipoteza normelor constituționale le stabilește direct sau indirect un anumit comportament prevăzut de dispoziție, pentru încălcarea căruia fiind prevăzută posibilitatea aplicării măsurilor de răspundere. Altfel spus, sunt subiecții care poartă răspundere constituțională pentru devierea comportamentului său de la modelul stabilit de dispoziția normei constituționale [3, p. 6]; subiecții față de care pot fi aplicate sancțiuni constituționale în cazul neexecutării obligațiilor constituționale sau a abuzului de drepturile constituționale [25, p. 44].

Latura subiectivă. În literatura de specialitate, latura subiectivă a delictului constituțional este înțeleasă ca fiind atitudinea persoanei față de fapta sa ce nu corespunde comportamentului adecvat din sfera constituțională și consecințele acesteia [10, p. 33]. Ca elemente ale laturii subiective sunt recunoscute a fi: vinovăția, motivul și scopul.

În general, vinovăția este considerată a fi un element principal al componenței delictului. În mod tradițional, aceasta este determinată ca fiind atitudinea psihică a persoanei față de fapta comisă sub formă de intenție sau imprudență. Legislația constituțională nu definește însă vinovăția, ci doar în unele cazuri prevede obligativitatea acesteia pentru atragerea la răspunderea constituțională. De aici și multitudinea de viziuni asupra acestui subiect.

În doctrina juridică pot fi atestate trei abordări a vinovăției ca principal element al laturii subiective. Prima abordare atestă existența unor cazuri excepționale de survenire a răspunderii în lipsa vinovăției, din care face parte și răspunderea constituțională. În contextul dat se propune de a recunoaște că uneori răspunderea constituțională poate să survină în lipsa vinovăției. De exemplu, lipsește forma

concretă de vinovăție în cazul demiterii Guvernului. A doua abordare presupune posibilitatea survenirii oricărei răspunderi juridice doar în condițiile existenței vinovăției. A treia abordare se bazează pe recunoașterea în răspunderea constituțională a unei vinovății specifice, deoarece în lipsa acesteia oricare răspundere devine fără obiect, scop și ineficientă [17, p. 22, 27].

În mod concret, vom nota că unii teoreticieni acceptă aplicarea răspunderii constituționale pentru fapte ilegale obiective, adică fără a se stabili vinovăția subiectului [29, p. 38-39]. Alți autori, însă neagă categoric existența răspunderii fără vinovăție [19, p. 49; 6; 21, p. 13]. O a treia categorie recunosc drept o particularitate a dreptului constituțional faptul că doar în unele cazuri răspunderea constituțională survine indiferent de existența sau forma vinovăției [10, p. 33; 22, p. 293; 17, p. 22, 27] (de exemplu, pentru recunoașterea de către Curtea Constituțională a unui act normativ-juridic ca fiind neconstituțional, nu are importanță vinovăția organului care l-a emis sau adoptat).

Totodată, în studiile de specialitate este atestată ideea potrivit căreia în dreptul constituțional vinovăția dispune de un anumit specific, condiționată de particularitățile relațiilor reglementate constituțional, majoritatea cărora sunt de natură politică.

În acest sens, V.O. Lucin susține că în dreptul constituțional vinovăția nu poate fi redusă la accepțiunea tradițională de atitudine psihică a subiectului față de fapta sa și consecințele acesteia. Ea se asociază în principal cu posibilitatea subiectului de a-și îndeplini în mod corespunzător obligațiile constituționale și de a preveni sau a evita comiterea delictului constituțional. Deci, vinovăția subiectului rezidă în neluarea tuturor măsurilor de rigoare pentru prevenirea comiterii delictului în condițiile în care a existat o asemenea posibilitate [22, p. 292].

La rândul său, prof. V.A. Vinogradov consideră că specificul vinovăției este determinat și de funcția de restabilire a răspunderii constituționale. În acest sens, pentru restabilirea ordinii constituționale, atitudinea subiectivă a subiectului ce a atentat asupra ei, de regulă, nu are semnificație esențială. Anume din acest punct de vedere în dreptul constituțional formele vinovăției doar uneori au însemnătate juridică, deoarece pentru survenirea răspunderii în majoritatea cazurilor e suficientă prezența oricărei forme de vinovăție. Mai mult ca atât, în multe cazuri vinovăția nu constituie un element necesar al răspunderii constituționale, care poate fi astfel aplicată și în lipsa acesteia [9, p. 65].

Un moment semnificativ la care ținem să atragem atenția este faptul că în dreptul constituțional forma vinovăției are importanță doar pentru subiecții individuali. De aceea, se face distincție între vinovăția subiecților individuali și a celor colectivi.

Pentru majoritatea delictelor constituționale comise de subiecții individuali forma vinovăției nu este strict determinată. Ei le pot comite atât intenționat, cât și din imprudență.

Forma vinovăției poate fi prevăzută în actul juridic fie în mod direct, fie indirect. Există cazuri când se face o diferențiere concretă a formelor vinovăției, în funcție de care se deosebesc și măsurile de răspundere.

Un exemplu de reglementare a formei concrete de vinovăție ne servește art. 98 al Constituției RFG [27] potrivit căruia Curtea Constituțională Federală poate la cererea Bundestagului să dispună transferul în altă funcție a judecătorului federal dacă acesta încalcă principiile Constituției sau atentează la regimul constituțional al vreunui land în timpul exercitării obligațiilor funcționale sau în afara serviciului, iar în cazul atestării prezenței intenției poate fi adoptată hotărârea concedierii acestuia.

O cu totul altă situație e în cazul vinovăției subiecților colectivi. Determinarea acesteia ca fiind atitudinea subiectului colectiv față de comportamentul său și consecințele acestuia poate fi doar convențională. Aici este vorba nu doar de o adunare de indivizi, ci de un colectiv organizat de oameni, în care fiecare îndeplinește anumite obligații. De aici și specificul vinovăției subiectului colectiv. În același timp, subiectul colectiv are mai multe posibilități de a întreprinde măsurile necesare pentru a preveni neîndeplinirea obligațiilor constituționale.

Prof. V.A. Vinogradov încearcă să determine vinovăția subiecților colectivi în dreptul constituțional cu ajutorul categoriei vinovăției persoanei juridice din dreptul civil și administrativ. Astfel, în viziunea sa, ea poate fi privită ca neluarea de către subiectul colectiv a tuturor măsurilor posibile, inclusiv nefolosirea drepturilor (competențelor) în scopul respectării normelor juridico-constituționale și realizarea obligațiilor cu care a fost investit, pentru încălcarea cărora este prevăzută răspunderea constituțională [9, p. 66].

Anumite dificultăți prezintă clarificarea faptului dacă au fost întreprinse toate măsurile necesare pentru respectarea de către subiectul colectiv a normelor constituționale. Și în cazul dat autorul citat recomandă o apelare la experiența acumulată în cadrul dreptului civil și administrativ. Astfel, dacă subiectul colectiv supus răspunderii constituționale invocă anumite circumstanțe care au determinat imposibilitatea îndeplinirii cerințelor legii, atunci acesta este obligat să le justifice.

În unele cazuri, normele constituționale nu prevăd necesitatea luării în considerare a vinovăției subiecților colectivi. Evident e cazul când caracterul delictului constituțional presupune existența certă a vinovăției subiectului colectiv.

În cazul în care neîndeplinirea de către subiectul colectiv a obligațiilor sale poate fi condiționată de cauze ce nu depind de acesta, e necesar de a lua în considerație existența vinovăției colectivului sau circumstanțele ce demonstrează lipsa acesteia.

Un aspect important la acest capitol este coraportul dintre vinovăția colectivă și vinovăția membrilor colectivului. În dreptul constituțional nu există o viziune unică asupra

faptului dacă e necesar de a reduce sau nu vinovăția subiectului colectiv la vinovăția membrilor acestuia.

Pe de o parte, delictul constituțional comis de subiectul colectiv – întotdeauna este un rezultat al neîndeplinirii sau al îndeplinirii inadecvate a obligațiilor de către fiecare funcționar sau de către toți. Desigur, vinovăția subiectului colectiv se poate manifesta prin vinovăția membrilor acestuia, deoarece anume prin intermediul acțiunilor acestora subiectul colectiv participă în cadrul raporturilor juridice. De aici, uneori prin vinovăția subiectului colectiv se înțelege vinovăția membrilor care realizează activitatea colectivului în limitele drepturilor și obligațiilor prestabilite. În acest caz nu are importanță dacă încălcarea a fost comisă de o persoană sau de întregul colectiv.

Pe de altă parte, încercările de a reduce răspunderea colectivului doar la răspunderea membrilor acestuia s-au dovedit a fi nu prea reușite. Subiecții dați nu participă de sine stătător în cadrul raporturilor juridice constituționale, fiind subordonați subiectului colectiv. De aceea, vinovăția subiectului colectiv nu poate fi redusă la suma abaterilor membrilor acestuia. În unele cazuri, în general, e imposibilă determinarea vinovăției concrete a unei sau a altei persoane pentru neexecutarea sau executarea necorespunzătoare a obligațiilor de către subiectul colectiv, iar uneori aceasta pur și simplu nu are importanță juridică.

Cea mai corectă poziție, reflectată de altfel și în legislația constituțională, este cea potrivit căreia subiectul colectiv trebuie să răspundă pentru subiecții individuali care acționează din numele acestuia (și în interesul lui), în cazul lipsei controlului corespunzător asupra îndeplinirii de către aceștia a obligațiilor funcționale.

În majoritatea cazurilor nu există temeiuri pentru atragerea la răspundere constituțională a funcționarilor ce fac parte din cadrul unui organ colegial și care nu au susținut hotărârea (acțiunea) ce a generat ulterior încălcarea normelor constituționale. De asemenea, nu sunt temeiuri de a atrage la răspundere constituțională a subiecților individuali pentru hotărârile (activitățile) luate (desfășurate) din numele subiectului colectiv predecesor. În acest caz, sancțiunile pot fi aplicate doar subiectului colectiv.

Expunându-se pe marginea acestui subiect, A.N. Kokotov notează: «Dat fiind faptul că capacitatea juridică a formațiunilor colective se manifestă în activitatea persoanelor-membre, în procesul de aplicare a răspunderii constituționale inevitabil survine problema determinării vinovăției formațiunii colective în baza vinovăției fondatorilor, membrilor, participanților, a persoanelor cu funcții de răspundere. Prin urmare, sunt necesare criteriile normative clare de extindere a răspunderii subiecților individuali asupra răspunderii formațiunilor colective, pentru a nu se admite imputarea obiectivă» [30, p. 18].

Detaliind, autorul explică că «o măsură de răspundere a asociațiilor obștești este lichidarea lor de către instanță pentru comiterea unor ilegalități. Dar în legislație nu sunt formulate criterii clare referitoare la acțiunile, hotărârile,

actele organelor, persoanelor cu funcții de răspundere, membrilor, participanților la asociațiile obștești față de activitatea însăși a formațiunilor, nu este explicat ceea ce poate și trebuie să fie explicat ca exces al executorului. Iar fără aceasta se poate ușor admite aplicarea față de asociația obștească a măsurilor de răspundere pentru acțiunile membrilor săi, participanților, organelor și persoanelor cu funcții de răspundere care obiectiv nu se extind asupra activității asociației în ansamblu» [14, p. 21].

Chiar dacă la o primă vedere abordarea problemei din o asemenea perspectivă pare a fi dificilă, totuși considerăm că în cazul răspunderii constituționale a subiectului colectiv este destul de importantă și necesară determinarea vinovăției subiectului în ansamblu și a fiecărui membru în parte, dat fiind faptul că este vorba de subiecți colectivi deosebiți, ce dispun de imunitate, statut special și ample atribuții în domeniu pentru care trebuie să fie responsabili în mod special.

Ignorând asemenea particularități, V.A. Vinogradov (reieșind din cele enunțate anterior) conchide că în dreptul constituțional vinovăția nu în toate cazurile este o condiție obligatorie pentru survenirea răspunderii constituționale. Astfel, dreptul constituțional admite existența răspunderii pentru faptele comise fără vinovăție. În aceste cazuri subiecții poartă răspundere doar pentru faptul că norma a fost încălcată. Instanțele ce soluționează problema răspunderii lor nu sunt obligate să clarifice și să demonstreze vinovăția acestora.

Mai mult ca atât, răspunderea constituțională poate surveni și pentru faptele altor subiecți. Astfel, în unele cazuri se admite imputarea vinovăției. Termenul «imputare» presupune o anumită legătură juridică între subiectul (subiecții) ce a admis delictul constituțional și subiectul care trebuie să poarte răspunderea pentru această faptă. Numai în prezența unei asemenea legături juridice e posibilă imputarea vinovăției. Drept exemplu servește răspunderea candidaților, partidelor politice pentru activitatea persoanelor lor de încredere [9, p. 68].

O altă particularitate a laturii subiective a delictului constituțional este evidențiată de către J.I. Ovsepean, potrivit căreia în cazul organelor (funcționarilor) puterii publice vinovăția poate fi egalată cu prezumția competenței. Este ceva analogic construcției răspunderii fără vinovăție a proprietarului sursei de pericol sporit în dreptul civil. Competențele de autoritate cu care sunt investite organele (funcționarii) de stat (municipale) sunt considerate de asemenea drept surse de pericol sporit care trebuie utilizate cu abilitate și precauție. Însăși faptul investirii cu competențe de putere presupune inevitabilitatea răspunderii pentru posibilele consecințe juridice indiferent de particularitățile proceselor volitive și intelectuale prin intermediul cărora s-a comis delictul constituțional [26, p. 25].

Exemplificând într-o anumită măsură acest aspect, O.B. Kutafin susține că demisia ministrului ca măsură a răspunderii constituționale poate surveni uneori în lipsa unei

forme concrete de vinovăție, deoarece statutul ministrului atestă existența unei răspunderi duble a acestuia: în calitatea acestuia de cetățean și ca reprezentant al puterii indiferent de forma vinovăției. În caz contrar, de exemplu, ministrul finanțelor nu trebuie să poarte răspundere pentru ruina sistemului financiar din țară, deoarece forma concretă de vinovăție nu poate fi determinată. Vinovăția ministrului se exprimă prin incapacitatea acestuia de a executa unele sau altele sarcini funcționale etc [20, p. 189-190].

De multe ori, susțin cercetătorii, forma vinovăției poate fi determinată în funcție de comportamentul post-delict. Astfel, anularea oportună a actului ce contravine constituției de către subiectul emitent și luarea măsurilor corespunzătoare pentru prevenirea consecințelor negative generate de acțiunea acestui act este un indicator al imprudenței (formă a vinovăției). În schimb, tergiversarea executării hotărârii instanței judecătorești cu privire la anularea actului sau emiterea unui nou act asemănător cu cel anulat – denotă o anumită intenție a funcționarului (organului) public [26, p. 25].

Concluzii. Generalizând, subliniem că prin abordarea subiectului dat se face atât dovada existenței instituției răspunderii constituționale, cât și a specificului acesteia care o face distinctă de celelalte forme de răspundere juridică.

În același timp, pe fonul acestui studiu de sinteză, destul de proeminentă devine situația deficitară din sfera reglementării juridice și a cercetării științifice la acest capitol în arealul științific autohton. Considerăm la moment necesară inițierea unor cercetări complexe a normelor juridice constituționale axate pe studierea drepturilor, obligațiilor și competențelor subiecților raporturilor juridice constituționale pentru a determina formele de răspundere ce pot surveni pentru neonorarea sau onorarea inadecvată a acestora. Obiectivul principal în acest caz, fără îndoială, trebuie să constituie modificarea corespunzătoare a legislației constituționale în vigoare, pentru ca astfel răspunderea constituțională să devină un instrument eficient de asigurare și menținere a ordinii și legalității constituționale, a eficienței Legii Supreme a statului.

Prin urmare, considerăm necesar de a sublinia necesitatea perfecționării legislației constituționale, în care este oportun de a consacra componentele delictelor constituționale, competențele organelor puterii de stat și a persoanelor cu înalte funcții de răspundere. Fiecare din aceștia trebuie să cunoască obligațiile sale, drepturile și acele măsuri care vor surveni în cazul îndeplinirii necorespunzătoare a obligațiilor, fie în caz de abuz de drepturile cu care au fost învestiți.

Referințe bibliografice

1. Baltag D. Teoria răspunderii și responsabilității juridice. Chișinău : ULIM (F.E.-P. Tipografia Centrală), 2007. – 440 p.
2. Constituția Republicii Moldova, adoptată la 29.07.1994, în vigoare din 27.08.1994. În : Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 12.08.1994, nr. 1 (cu modificări și completări pînă la 20 septembrie 2006).

3. Costachi Gh., Arseni O. Temeiurile răspunderii constituționale – particularități și semnificație. În: *Legea și Viața*, 2009. – nr. 12.

4. Legea privind partidele politice, nr. 294 din 21.12.2007. În : *Monitorul Oficial al Republicii Moldova* nr. 42–44 din 29.02.2008.

5. Авакьян С.А. Государственно-правовая ответственность. În : *Советское государство и право*. 1975. – nr. 10.

6. Авдеенкова М.П., Дмитриев Ю.А. Конституционно-правовая ответственность в России. În : *Право и жизнь*, 2002, nr. 45 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.law-n-life.ru/arch/n45.aspx>.

7. Актуальные проблемы конституционно-правовой ответственности: обзор научной конференции. Составитель В.А. Савицкий. În : *Государство и Право*, 2002, nr. 2.

8. Александрова Н.А. Конституционное (государственное) право России : учебно-методический комплекс по специальности 030501 – «Юриспруденция». Челябинск : Изд.-во ЮУрГУ, 2005.

9. Виноградов В.А. Состав конституционного деликта. În : *Законодательство*, 2003. – nr. 10.

10. Забровская Л.В. Конституционно-правовая ответственность в ретроспективном формате. În : *Закон и Право*, 2003. – nr. 3.

11. Забровская Л.В. Конституционно-правовые деликты. Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Москва, 2003.

12. Закон Федеративной Республики Германии «О политических партиях» от 24 июля 1967 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://archive.civitas-russia.ru/upload/publication/115743970257.htm>.

13. Зражевская Т.Д. Ответственность по советскому государственному праву. Воронеж : Издательство Воронежского Университета, 1980.

14. Козлова Е.И., Кутафин О.Е. Конституционное право России. 3-е издание. Москва : Издательство Юристъ, 2004.

15. Колосова Н.М. Конституционная ответственность – самостоятельный вид юридической ответственности. În : *Государство и Право*, 1997. – nr. 2.

16. Колосова Н.М. Конституционная ответственность в Российской Федерации: ответственность органов государственной власти и иных субъектов права за нарушение конституционного законодательства Российской Федерации. Москва : Городец, 2000.

17. Колюшин Е.И. Конституционное (государственное) право России. Курс лекций. Москва : Издательство МГУ, 1999.

18. Конституция Российской Федерации (принята на всенародном голосовании 12 декабря 1993 г.) (с поправками от 30 декабря 2008 г.) [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.garant.ru/main/10003000-002.htm>.

19. Краснов М.А. Публично-правовая ответственность представительных органов за нарушения закона. În : *Государство и Право*, 1993. – nr. 6.

20. Кутафин О.Е. Предмет конституционного права. Москва : Юристъ, 2001.

21. Лучин В.О. Конституционные деликты. În : *Государство и Право*, 2000. – nr. 1.

22. Лучин В.О. Конституция Российской Федерации. Проблемы реализации. Москва : ЮНИТА-ДАНА, 2002.

23. Лучин В.О. Теоретические проблемы реализации конституционных норм. Дисс. докт. юрид. наук. Москва, 1993.

24. Лучин В.О. Ответственность в механизме реализации Конституции (окончание). În : Право и Жизнь, 1992. – nr. 2.
25. Муруяну И. Нормативное и фактическое основания конституционной ответственности. În: Закон и Жизнь, 2011. – nr. 3.
26. Овсеян Ж.И. Критерии конституционной ответственности в Российской Федерации. Часть 1. În : Северо-Кавказский юридический вестник, 2001. – nr. 4.
27. Основной закон Федеративной Республики Германия от 23 мая 1949 г. (с последующими изменениями и дополнениями до 20 октября 1997 г.) [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://vivovoco.rsl.ru/VV/LAW /BRD.HTM>.
28. Федеральный закон от 11 июля 2001 г. N 95-ФЗ «О политических партиях» (с изменениями и дополнениями) [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://base.garant.ru/183523>.
29. Шон Д.Т. Конституционная ответственность. În: Государство и Право, 1995. – nr. 7.
30. Кокотов А.Н. Конституционно-правовое принуждение. Российский Юридический Журнал, 2003. – nr. 1.